

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

કેવલ રામ

વિરુદ્ધ

શ્રિમતી રામ લુભાઈ અને અન્ય. અને વાઈસ વર્સા

માર્ચ ૨૬, ૧૯૮૭

[વી. ખાલિદ અને જી. એલ. ઓઝા જસ્ટિસ]

સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮, ઓર્ડર IX નિયમ ૧૩ નો અવકાશ-ટ્રાયલ કોર્ટ તેમજ અપીલીય અદાલત દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા વિસ્તૃત હુકમને રદ કરવા માટેની અરજી-ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ ઓર્ડર IX નિયમ ૧૩ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી ક્રમમાં છે કે કેમ.

પૂર્વ-ખરીદ હક્ક (શુદ્ધ) ના દાવામાં સંયુક્ત હુકમનામું — ત્રણ પ્રતિવાદીઓ વિરુદ્ધ પસાર કરવામાં આવેલું — જેમાંથી એક પ્રતિવાદીએ હાજર થઈને દાવાનો વિરોધ કરેલ અને બાકીના બે પ્રતિવાદીઓ વિરુદ્ધ સમન્સની બજવાણી (તામીલ) થયા વિના એક્ષપ્ટીય (ex parte) હુકમનામું થયેલું — આ હુકમનામું અપીલ અદાલત દ્વારા કાયમ (confirm) રાખવામાં આવેલું — ત્યારબાદ જેમને સમન્સ તામીલ થયેલ ન હતું તેવા પ્રતિવાદીઓ દ્વારા

ઓર્ડર ૯ નિયમ ૧૩ હેઠળ રજૂ થયેલી અરજી ટ્રાયલ કોર્ટે મંજૂર કરીને માત્ર તેઓ પૂરતું જ હુકમનામું રદ કરેલું — આવા હુકમની ઔચિત્યતા (Propriety).

એક કાલૂરામ ૯૦ કનાલ જમીનનો માલિક હતો. તેમણે આ જમીનને ત્રણ ભાઈઓ કેવલ રામ, ચેત રામ અને કુલદિપ રામની તરફેણમાં ૦૧/૦૮/૧૯૬૬ ના નોંધાયેલા વેચાણ ખત દ્વારા Rs.૬૫,૦૦૦ના ભાવે વેચી દીધી હતી. કેવલ રામ જલંધર જિલ્લાના બદાલા ગામમાં રહે છે. ચેત રામ અને કુલદિપ રામ ૭૧, વિન્ડસર રોડ, ફોરેસ્ટ ગેટ, લંડન ખાતે રહેતા હતા.

શ્રીમતી રામ લુભાઈ, કૈન રામની સગીર પુત્રી, એ આ આધારે કબજા માટેનો દાવો દાખલ કરેલ કે તેણી વેચનાર(vendor)ની પુત્રી હોવાથી, ત્રાહિત વ્યક્તિઓ (strangers) એવા ખરીદનારાઓ (vendees) સામે તેણીને પૂર્વ-ખરીદ હક્ક (right of pre-emption / શુદ્ધનો હક્ક)નો ઉચ્ચતર અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે. આ દાવામાં માત્ર કેવલ રામને જ સમન્સની બજવણી (તામીલ) થયેલ. બાકીના બે પ્રતિવાદીઓને સમન્સની બજવણી થઈ શકી ન હતી. તેથી, તેઓ પરની બજવણી માટે સ્થાનિક ભાષાના (vernacular) સમાચારપત્રમાં પ્રસિદ્ધિ (જાહેરાત) દ્વારા અવેજી તામીલ (substituted service) કરવામાં આવી. તા. ૩૧/૦૭/૧૯૬૯ના રોજ આ દાવો ત્રણેય પ્રતિવાદીઓ વિરુદ્ધ મંજૂર કરવામાં આવેલ (હુકમનામું પસાર કરવામાં આવેલ), જેમાં ચેત રામ અને કુલદિપ રામ વિરુદ્ધ એકપક્ષીય (ex parte) હુકમનામું થયેલ. કેવલ રામે આ હુકમનામા અને ચુકાદા વિરુદ્ધ અપીલ દાખલ કરેલી. તેણે પોતાના ભાઈઓ ચેત રામ અને કુલદિપ રામને તામીલ માટે તેમનું ગામનું સરનામું આપીને પ્રોફોર્મા પ્રતિવાદીઓ (proforma respondents) તરીકે જોડ્યા. અપીલમાં પણ તેઓને અવેજી તામીલ દ્વારા બજવણી

કરવામાં આવી. અપીલની સુનાવણી તા. ૦૫/૦૧/૧૯૭૧ના રોજ થયેલ અને તે નામંજૂર (dismissed) કરવામાં આવી.

તા. ૨૪/૦૩/૧૯૭૧ના રોજ, કુલદીપ રામ અને ચેત રામે નામદાર ટ્રાયલ કોર્ટમાં તેઓ વિરુદ્ધ પસાર થયેલ એકપક્ષીય (ex parte) હુકમનામું રદ કરવા માટે સિવિલ પ્રોસીજર કોડ (C.P.C.) ના ઓર્ડર ૯, નિયમ ૧૩ હેઠળ અરજી દાખલ કરેલી, અને એ આધાર લીધો કે તેઓ ઉપર ન તો ટ્રાયલ કોર્ટમાં કે ન તો અપીલ કોર્ટમાં સમન્સની તામીલ (બજવણી) થયેલ હતી. નામદાર ટ્રાયલ કોર્ટ આ અરજી મંજૂર કરી અને પસાર થયેલ હુકમનામું રદ કર્યું. તા. ૧૦/૦૧/૧૯૭૨ના આ હુકમ વિરુદ્ધ, વાદી (plaintiff) એ નામદાર પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટમાં *C.R.P. No. 147 of 1972* તરીકે રીવીઝન અરજી દાખલ કરેલી. નામદાર હાઈકોર્ટને એવો મત થયો કે જે હુકમ રીવીઝનમાં પડકારવામાં આવેલ છે તેમાં કોઈ ક્ષેત્રાધિકારની ભૂલ (error of jurisdiction) નથી, પરંતુ સાથોસાથ ઠરાવ્યું કે કેવલ રામે તો દાવાનો વિરોધ (contest) કરેલ હોવાથી, તેની વિરુદ્ધ હુકમનામું રદ કરવા માટે કોઈ આધાર ઊભો થતો નથી. આ આધાર પર, રીવીઝન અરજી આંશિક રીતે (partly) મંજૂર કરવામાં આવી. કેવલ રામ વિરુદ્ધનું હુકમનામું કાયમ રાખવા દેવાયું, પરંતુ બાકીના બે પ્રતિવાદીઓ વિરુદ્ધ તે રદ કરવામાં આવ્યું. શ્રીમતી રામ લુભાઈ દ્વારા દાખલ કરાયેલી રીવ્યુ (review) અરજી નામદાર હાઈકોર્ટ દ્વારા નામંજૂર કરવામાં આવી. તેથી વિશેષ પરવાનગી (Special Leave) હેઠળ પ્રસ્તુત અપીલો દાખલ કરવામાં આવી છે.

અપીલને નકારી કાઢીને, કોર્ટે,

ઠેરવ્યું: તે સારી રીતે નક્કી થાય છે કે જ્યારે પક્ષકારોને નોટિસ આપ્યા વિના હુકમનામું પસાર કરવામાં આવે તે સિવાય, જ્યારે ટ્રાયલ કોર્ટના હુકમની અપીલ હુકમની પુષ્ટિ કરવામાં

આવે, તેમાં ફેરફાર કરવામાં આવે અથવા તેને ઉલટાવી દેવામાં આવે, ત્યારે ટ્રાયલ કોર્ટનો હુકમનામું અપીલ હુકમનામામાં ભળી જાય છે. પરંતુ જ્યારે કોઈ પક્ષને નોટિસ આપ્યા વિના હુકમનામું પસાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે હુકમનામું, કાયદામાં, તે હુકમનામું નહીં હોય જેમાં તે પક્ષકાર હોય. તેવી જ રીતે અપીલ ડી. ઈ. સી. આર. ના કિસ્સામાં. આ કિસ્સામાં આ બે વ્યક્તિઓને દાવામાં નોટીસની બજાવણી કરવામાં આવી ન હતી. તેમને દાવાની નોટિસ આપ્યા વિના તેમની વિરુદ્ધ એકપક્ષીય હુકમનામું પસાર કરવામાં આવ્યું હતું. તેથી કાયદામાં તેમની વિરુદ્ધ કોઈ હુકમનામું નથી. અપીલમાં પણ તેમને નોટીસ બજાવવામાં આવી ન હતી. જો તેમને અપીલમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા હોત, તો વસ્તુઓ અલગ હોત.તેઓ તેમના કેસને અપીલમાં મૂકી શક્યા હોત અને યોગ્ય આદેશો પસાર કરાવી શક્યા હોત. પણ અહીં એવું નથી. આમ હોવાથી, ટ્રાયલ પહેલાં તેમના દ્વારા અરજી કરવા માટે કોઈ પ્રતિબંધ નથી આદેશ IX, નિયમ ૧૩ હેઠળની અદાલત તેમની સામેના એકપક્ષીય હુકમને રદ કરે છે.[૬૮૯ G-H; ૬૯૦ A-B]

આદેશ IX નિયમ ૧૩ સી. પી. સી. [૬૯૦સી.] હેઠળ અરજી સ્વીકારવા પર વ્યક્તિગત રીતે તેમને બજાવણી કર્યા વિના અન્ય લોકો સામે પસાર કરવામાં આવેલા એકપક્ષીય હુકમને રદ કરતી વખતે લડનાર વ્યક્તિ સામે સંયુક્ત હુકમનામું ઊભું કરવાની મંજૂરી આપવામાં કાયદાની કોઈ ભૂલ નથી.

સિવિલ અપીલેટ જ્યુરિસડિક્શન:૧૯૭૪ની સિવિલ અપીલ નંબર ૧૫.

૨૪/૦૧/૧૯૭૩ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટ દ્વારા સિવિલ રિવિઝન નંબર ૧૪૭/૭૨ માં.

એ. બી. રોહતગી, એ. મિનોચા અને શ્રીમતી વી. મિનોચા ૧૯૭૪ના સી. એ. નંબર ૧૫માં અપીલકર્તાઓ માટે અને ૧૯૭૪ના સી. એ. નંબર ૧૮૭૫માં પ્રતિવાદી માટે.

રાજિન્દર સચ્ચર, કે. બી. રોહતગી, પ્રવીણ જૈન, એસ. કે. ઢીંગરા અને બલદેવ અત્રેએ ૧૯૭૪ના સી. એ. નંબર ૧૮૭૫માં સી. એ. નંબર ૧૫/૧૯૭૪ માં પ્રતિવાદીઓ માટે અપીલ કરી હતી.

આર. બી. દાતાર, કૈલાશ વાસદેવ અને નૌનીત લાલ પ્રતિવાદી નં. ૨ અને ૩ માટે

કોર્ટનો ચુકાદો જસ્ટિસ ખાલિદ દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.

આ બંને અપીલ એક જ દાવામાંથી ઉદ્ભવે છે અને સામાન્ય ચુકાદા દ્વારા તેનો નિકાલ કરી શકાય છે. નીચે જણાવવા માટે જરૂરી હકીકતો – અપીલમાં સામેલ પ્રશ્નને ટૂંકમાં નીચે પ્રમાણેકહી શકાય:

એક કાલૂરામ ૯૦ કનાલ જમીનનો માલિક હતો. તેમણે આ જમીનને ત્રણ ભાઈઓ કેવલ રામ, ચેત રામ અને કુલદિપ રામની તરફેણમાં ૦૧/૦૮/૧૯૬૬ ના નોંધાયેલા વેચાણ ખત દ્વારા રૂપિયા ૬૫,૦૦૦ના ભાવે વેચી દીધી હતી. કેવલ રામ જલંધર જિલ્લાના બદાલા

ગામમાં રહે છે.ચેત રામ અને કુલદિપ રામ ૭૧, વિન્ડસર, રોડ, ફોરેસ્ટ ગેટ, લંડન ઈ-ખાતે રહેતા હતા.

વિકેતા કાલૂ રામની સગીર પુત્રી શ્રીમતી રામ લુભાઈએ દાવો દાખલ કર્યો હતો, જેમાંથી આ અપીલ ઊભી થાય છે, જમીનનો કબજો મેળવવા માટે આ આધાર પર કે તે વિકેતાની પુત્રી હોવાને કારણે તેને અગાઉથી મુકિતનો વધુ સારો અધિકાર હતો, જ્યારે કે વેન્ડીઝ અજાણ્યા હતા.આ સૂટમાં એકલા કેવલ રામને પીરસવામાં આવ્યા હતા.અન્ય બેને સેવા આપવામાં આવી ન હતી.તેથી, સ્થાનિક ભાષાના કાગળમાં પ્રકાશન દ્વારા તેમના પર સેવા માટે અવેજી સેવા લેવામાં આવી હતી.આ દાવો ૩૧/૦૭/૧૯૬૯ પર ત્રણેય પ્રતિવાદીઓ વિરુદ્ધ જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો, પૂર્વ પક્ષ ચેત રામ અને કુલદિપ રામ સામે. કેવલ રામે આ હુકમનામા અને ચુકાદા સામે અપીલ દાખલ કરી હતી.તેમણે તેમના ભાઈઓ ચેત રામ અને કુલદિપ રામને સેવા માટે તેમના ગામનું સરનામું આપતા પ્રોફોર્મા ઉત્તરદાતાઓ બનાવ્યા.અપીલમાં પણ તેમને અવેજી સેવા દ્વારા સેવા આપવામાં આવી હતી.અપીલની સુનાવણી ૦૫/૦૧/૧૯૭૧ પર કરવામાં આવી હતી અને તેને ફગાવી દેવામાં આવી હતી.

૨૪/૦૩/૧૯૭૧ પર, કુલદિપ રામ અને ચેત રામે અરજી દાખલ કરી.

ટ્રાયલ કોર્ટમાં સી. પી. સી. ના આદેશ ૯, નિયમ ૧૩ હેઠળ રદ કરવા માટે

તેમની વિરુદ્ધ એકતરફી હુકમનામું એ આધાર પર કે તેમને ન તો ટ્રાયલ કોર્ટમાં કે ન તો અપીલીય અદાલતમાં બજવાણી કરવામાં આવી હતી. આ અરજીનો વાદી દ્વારા આ આધાર પર

વિરોધ કરવામાં આવ્યો હતો કે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષની અરજી અયોગ્ય હતી કારણ કે હુકમનામું અપીલ હુકમનામામાં ભળી ગયું હતું. પુરાવા લેવામાં આવ્યા હતા અને પક્ષકારોને સાંભળ્યા બાદ ટ્રાયલ કોર્ટે સમગ્ર હુકમને રદ કર્યો હતો. ટ્રાયલ કોર્ટે ચુકાદો આવ્યો હતો કે કુલદિપ રામ અને ચેત રામ ઇંગ્લેન્ડમાં રહેતા હતા અને તેમને વ્યક્તિગત રીતે બજવણી કરવાનો કોઈ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો ન હતો. આમ હોવાથી, અરજી ટ્રાયલ કોર્ટમાં સક્ષમ હતી કારણ કે તેમને ન તો ટ્રાયલ કોર્ટમાં કે ન તો અપીલ કોર્ટમાં બજવણી કરવામાં આવી હતી.

૧૦/૦૧/૧૯૭૨ ના આ આદેશ સામે, વાદીએ પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટમાં ૧૯૭૨ના સી. આર. પી. નંબર ૧૪૭ તરીકે પુનરીક્ષણ અરજી દાખલ કરી હતી. ઉચ્ચ અદાલતને લાગ્યું કે સુધારાની માંગ કરવામાં આવેલા આદેશમાં અધિકારક્ષેત્રની કોઈ ભૂલ નથી, પરંતુ એવું માન્યું કે કેપલ રામે દાવો લડ્યો હોવાથી, તેમની સામેના હુકમને રદ કરવા માટે કોઈ આધાર નથી. આ આધાર પર, અરજીને આંશિક રીતે મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. કેપલ રામ સામેના હુકમને ઊભા રહેવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી પરંતુ અન્ય બે સામે તેને બાજુ પર મૂકી દેવામાં આવ્યો હતો.

આ આદેશથી સંતુષ્ટ ન થતાં, વાદીએ જમીન પર સમીક્ષા માટે અરજી દાખલ કરી. કે પૂર્વ-ખરીદ હક્ક દ્વારા કબજો મેળવવાનો હુકમ તમામ પ્રતિવાદીઓ સામે સંયુક્ત હતો, કે ત્રણ જુદા જુદા વેન્ડીઝ માટે જમીનમાં શેરનું ન તો સ્પષ્ટીકરણ હતું, ન તો તેમના દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલી ખરીદી કિંમતનું સ્પષ્ટીકરણ અને આ રીતે હુકમનામું આંશિક રીતે રદ કરવાનો આદેશ ખરાબ હતો. આ હેતુ માટે લાહોર હાઈકોર્ટના સંપૂર્ણ બેન્ચના નિર્ણય પર નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી હતી, જેનો અહેવાલ AIR ૧૯૮૫ લાહોર ૧૮૪ માં આપવામાં

આવ્યો હતો.રિલાયન્સને આદેશ ૯, નિયમ ૧૩ સી. પી. સી. ની જોગવાઈ પર પણ મૂકવામાં આવ્યું હતું. આ સમીક્ષા અરજી હાઈકોર્ટ દ્વારા ૩૦ મે, ૧૯૭૩ના આદેશ દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવી હતી, જે કર્તાર સિંહ વિરુદ્ધ જગત સિંહ અને અન્યો, આઈ. એલ. આર. ૧૯૭૧ ૨ પુન. અને હરના કેસમાં પુન જબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટના સંપૂર્ણ બેન્ચના નિર્ણય પર આધાર રાખે છે. ૧૧૦.તેથી વિશેષ રજા દ્વારા આ અપીલ, કેવલ રામ દ્વારા અગાઉની (સી. એ. ૧૫/૭૪) અને વાદી દ્વારા બીજી (સી. એ. ૧૮૭૫/૭૪).

વાદીના વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી હતી કે કેવલ રામના બે ભાઈઓ તમામ સુસંગત સમયે દાવાની પેન્ડન્સીથી વાકેફ હતા અને નીચેની અદાલતોએ તેમની સામેના હુકમને રદ કરવામાં ભૂલ કરી હતી.આ દલીલને મજબૂત કરવા માટે, તેમણે અમારા ધ્યાનમાં એ હકીકત લાવી કે કેવલ રામ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલમાં પણ તેમના ભાઈઓનું સરનામું ગામનું સરનામું હતું.તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ આદેશ ૯, નિયમ ૧૩ હેઠળ કરવામાં આવેલી અરજી અયોગ્ય હતી કારણ કે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલ હુકમનામું અપીલ હુકમનામામાં ભળી ગયું હતું.તેણે વાદીને હરાવવા માટે બંને ભાઈઓ વચ્ચેની સંડોવણીનો કેસ રજૂ કર્યો હતો.

અન્ય અપીલમાં અપીલ કરનાર કેવલ રામે દલીલ કરી હતી કે હુકમનામું એક સંયુક્ત હુકમનામું હતું અને હુકમનામું અંશતઃ રદ કરવું અને હુકમનામું અંશતઃ વ્યવહારમાં રાખવું અસ્વીકાર્ય હતું.તેમના જણાવ્યા અનુસાર જ્યારે તેમના બે ભાઈઓ સામે હુકમનામું રદ કરવામાં આવ્યું હતું ત્યારે તે તેમની સામે પણ રદ કરવામાં આવવો જોઈતો હતો.

કારણ કે પ્રશ્નમાં હુકમનામું એ પૂર્વના અધિકાર પર આધારિત છે આત્મ પ્રકાશ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય અને અન્ય, [૧૯૮૬] ૨ એસ. સી. સી. ૨૪૮ માં આ અદાલતના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા નિર્ણય પર આધાર રાખીને ટૂંકા ચુકાદા દ્વારા અમારા માટે તેમાંથી છૂટકારો મેળવવો અને અપીલોનો નિકાલ કરવો શક્ય બન્યું હોત, જેના દ્વારા પંજાબ પ્રિ-એમ્પશન એક્ટ, ૧૯૧૩ ના નિર્ણયને થોડી હદ સુધી સિવાય રદ કરવામાં આવ્યો હતો.પરંતુ ઉપરોક્ત ચુકાદામાં આ અદાલતના નીચેના નિરીક્ષણને ધ્યાનમાં રાખીને તે માર્ગ અમારા માટે ખુલ્લો નથી:

"આપણને કહેવામાં આવે છે કે કેટલાક કેસોમાં વિવિધ અદાલતોમાં દાવાઓ પેઝિંગ છે અને જ્યાં હુકમો પસાર કરવામાં આવ્યા છે, ત્યાં અપીલ અદાલતોમાં અપીલ પેઝિંગ છે.આવા દાવાઓ અને અપીલોનો હવે અમારા દ્વારા આપવામાં આવેલી ઘોષણા અનુસાર નિકાલ કરવામાં આવશે.આપણને કહેવામાં આવે છે કે એવા કેટલાક કિસ્સાઓ છે કે જ્યાં મુકદ્દમાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો છે અને હુકમો અંતિમ બની ગયા છે, તે હુકમો હેઠળ કોઈ અપીલ દાખલ કરવામાં આવી નથી.આ હુકમો પક્ષકારો વચ્ચે બંધનકર્તા રહેશે અને અમારા દ્વારા આપવામાં આવેલી ઘોષણાથી પક્ષકારોને કોઈ ફાયદો થશે નહીં.

હુકમનામું અંતિમ બની ગયું હોવાથી, આ કેસમાં નિર્ણયનો સિદ્ધાંત આકર્ષિત થતો નથી.

તે આપણને એ પ્રશ્ન પર લઈ જાય છે કે, જ્યારે અપીલ અદાલત દ્વારા આ બાબતનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો ત્યારે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ આદેશ IX, નિયમ ૧૩ હેઠળની અરજી

યોગ્ય છે કે કેમ.અમે એ નિષ્કર્ષ પર આગળ વધીએ છીએ કે ન તો કુલદિપ રામ કે ન તો ચેત રામને દાવામાં કે અપીલમાં સજા આપવામાં આવી હતી.

એક નબળી દલીલ રજૂ કરવામાં આવી હતી કે આ બે વ્યક્તિઓ પર સેવા ન મળવાને કારણે છેતરપિંડી કરવામાં આવી હતી.અમે કેસના આ પાસાને ધ્યાનમાં લેવાનો પ્રસ્તાવ નથી કરતા કારણ કે આ કેસ યોગ્ય રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યો ન હતો અથવા સાબિત કરવામાં આવ્યો ન હતો.આ ચુકાદાના હેતુ માટે, અમે અદાલત દ્વારા નીચે આપેલા તારણોને સ્વીકારીએ છીએ કે આ બે વ્યક્તિઓને દાવામાં અથવા અપીલમાં સજા કરવામાં આવી ન હતી.જો એમ હોય તો, સ્થિતિ શું છે?તે સારી રીતે નક્કી થાય છે કે જ્યારે પક્ષકારોને નોટિસ આપ્યા વિના હુકમનામું પસાર કરવામાં આવે તે સિવાય, જ્યારે ટ્રાયલ કોર્ટના હુકમની અપીલ હુકમનામા દ્વારા પુષ્ટિ કરવામાં આવે છે, તેમાં ફેરફાર કરવામાં આવે છે અથવા ઉલટાવી દેવામાં આવે છે, ત્યારે ટ્રાયલ કોર્ટનો હુકમનામું અપીલ હુકમનામામાં ભળી જાય છે.પરંતુ જ્યારે કોઈ પક્ષને નોટિસ આપ્યા વિના હુકમનામું પસાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે હુકમનામું, કાયદામાં, તે હુકમનામું નહીં હોય જેમાં તે પક્ષકાર હોય.અપીલ હુકમના કિસ્સામાં પણ એવું જ છે.આ કિસ્સામાં આ બે વ્યક્તિઓને દાવામાં સેવા આપવામાં આવી ન હતી.તેમને દાવાની નોટિસ આપ્યા વિના તેમની વિરુદ્ધ એકપક્ષીય હુકમનામું પસાર કરવામાં આવ્યું હતું.તેથી કાયદામાં તેમની વિરુદ્ધ કોઈ હુકમનામું નથી.અપીલમાં પણ તેમને સેવા આપવામાં આવી ન હતી.જો તેમને અપીલમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા હોત, તો વસ્તુઓ અલગ હોત.તેઓ તેમના કેસને અપીલમાં મૂકી શક્યા હોત અને યોગ્ય આદેશો પસાર કરાવી શક્યા હોત.પણ અહીં એવું નથી.આમ હોવાથી, તેમના દ્વારા અરજી કરવા માટે કોઈ પ્રતિબંધ નથી.

આદેશ IX, નિયમ ૧૩ હેઠળ ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ, તેમની સામેના એકપક્ષીય હુકમને રદ કરવા.આ એકમાત્ર મુદ્દો છે જે તેમાં ઊભો થાય છે કે ફરિયાદી દ્વારા દાખલ કરાયેલી અપીલ.અપીલ નિષ્ફળ થવી જોઈએ અને તેને નકારી કાઢવામાં આવે છે.

કેવલ રામની અપીલ એ અરજી પર આધારિત છે કે હુકમનામું ટ્રાયલ કોર્ટ અને અપીલ કોર્ટ દ્વારા તેમની અને તેમના બે ભાઈઓ વિરુદ્ધ પસાર કરાયેલો હુકમ એક સંયુક્ત અને અવિભાજ્ય હુકમ હતો અને તેથી આદેશ IX, નિયમ ૧૩ હેઠળ અરજીને મંજૂરી આપીને આ હુકમને આંશિક રીતે રદ કરી શકાતો નથી.તેમણે લાહોર હાઈકોર્ટના સંપૂર્ણ બેન્ચના નિર્ણયને અમલમાં મૂક્યો, જેનો અહેવાલ ૧૯૪૫માં લાહોર ૧૮૪માં આપવામાં આવ્યો હતો.અમે તે નિર્ણયમાં નક્કી થયેલા સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં લેવા માટે થોભી શકતા નથી કારણ કે તે આની હકીકતો પર લાગુ થતું નથી.કેસ.અહીં, વાદીએ આગોતરા વકીલ કેવલ રામનો હુકમ મેળવ્યો છે, જે પૂર્વ-મુક્તિના અધિકાર પર આધારિત છે.જ્યાં સુધી મિલકતમાં કેવલ રામના અધિકારની વાત છે, તે હુકમ કાયમ રહેવાનો છે.તેણીએ મિલકતમાં પોતાનો હિસ્સો મેળવવા માટે અમલમાં અથવા પાર્ટીશન દાવો દ્વારા અહીં ઉપાયો પર કામ કરવું પડશે.૧૯૭૪ની સિવિલ અપીલ નંબર ૧૫માં પણ કોઈ યોગ્યતા નથી.આ અરજી પણ ફગાવી દેવામાં આવે છે.

વાદી કુલદિપ રામ અને ચેત રામ પાસેથી મિલકત માટે ચૂકવવામાં આવેલી રકમનો બે તૃતીયાંશ હિસ્સો પરત મેળવવાનો હકદાર રહેશે. પક્ષોને તેમનો ખર્ચ ઉઠાવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

એસ. આર.

અપીલ ફગાવી દેવામાં આવી.

શેર સિંહ અને અન્ય

નાણાકીય પંચ આયોજન, પંજાબ અને અન્ય.

માર્ચ ૨૬, ૧૯૮૭

[વી. ખાલિદ અને જી. એલ. ઓઝા, જસ્ટિસ]

પંજાબ પુનર્ગઠન અધિનિયમ, ૧૯૬૬ની કલમ ૮૮ અને ૮૯ અને હરિયાણા કાયદાઓનું અનુકૂલન (રાજ્યો અને સમવર્તી વિષયો) આદેશ ૧૯૬૮, કલમ ૧૦ અને ૧૧, અધિકાર દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો કે જે અંતિમ બની ગયા છે તેનો અવકાશ અને અસર પુનર્ગઠન પછી ચાલુ રહેશે.

પંજાબ જમીન મુદત સુરક્ષા અધિનિયમ, ૧૯૩૦, કલમ ૯ (૧) (i), ૧૦એ (એ), ૧૦એ (બી) અને ૧૦બી-આદેશની અસર હેઠળના અધિકારો અને ફરજો તે નીચેથી પસાર થયું.

બલવંત સિંહ પશ્ચિમ પાકિસ્તાનથી વિસ્થાપિત વ્યક્તિ હતા. તેઓ વિવિધ ગામોમાં વહેંચાયેલી તમામ ૬૭ પ્રમાણભૂત એકર જમીનની માલિકી ધરાવે છે. જ્યારે પંજાબ સિક્યુરિટી ઓફ લેન્ડ ટેનર્સ એક્ટ, ૧૯૩૦ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી ત્યારે પંજાબના વિશેષ કલેક્ટરે તેમની માલિકીની ૨૯ પ્રમાણભૂત એકર જમીનને વધારાનો વિસ્તાર જાહેર કરી હતી. આમ કરતી વખતે, તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલી ટ્રાન્સફરની અવગણના કરવામાં આવી

હતી.તેમની પાસે મિલકત પસંદ કરવાનો વિકલ્પ હતો જે તેમના હિસ્સામાં આવતી હતી.તેમણે પોતાની સંપૂર્ણ જમીન પસંદ કરી અને સેમાની ગામમાં બેસી ગયા કારણ કે તેમના સ્વીકાર્ય વિસ્તાર વંદએ ફિરોઝપુર જિલ્લાના મોહમ્મદ પેરામાં કોઈ વિસ્તાર પસંદ કર્યો ન હતો.વિશેષ કલેક્ટરે તેમના ૫૦ પ્રમાણભૂત એકરના સ્વીકાર્ય વિસ્તારને પૂર્ણ કરવા માટે ધવ કબરિયાલ ગામમાં તેમના માલિકીમાંથી લગભગ ૧૮ પ્રમાણભૂત એકર જમીન તેમના માટે અનામત રાખી હતી.વિશેષ કલેક્ટરના આદેશનો આ ભાગ અંતિમ બન્યો.

૦૧/૧૧/૧૯૬૬ પર, પંજાબ પુનર્ગઠન અધિનિયમ,.૧૯૬૬ તે અમલમાં આવ્યું અને તેના પરિણામે, બળવંત સિંહની મૂળ મિલકતો નવા પંજાબ રાજ્ય અને નવા હરિયાણા રાજ્યમાં આવી.ડિસેમ્બર ૧૯૬૬માં, બલવંત સિંહ, તેમની પત્ની અને તેમના સગીર પુત્રએ પંજાબ અને હરિયાણા રાજ્યોને વિશેષ કલેક્ટર દ્વારા જાહેર કરાયેલા વધારાના વિસ્તારનો ઉપયોગ કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકવા માટે જરૂરી નિર્દેશો જારી કરવા માટે એક રિટ અરજી દાખલ કરી હતી.એક વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે નીચેની ત્રણેય દલીલોને ફગાવી દીધી હતી; (૧) રાજ્યોના પુનર્ગઠન પછી, પંજાબ અને હરિયાણા બંને રાજ્યોમાં જમીનની માલિકી ધરાવતી વ્યક્તિઓ દાવો કરી શકે છે કે તેમને બંને રાજ્યોમાં અલગથી સ્વીકાર્ય વિસ્તારની મંજૂરી આપવી જોઈએ; (૨) ૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પહેલાં વધારાના વિસ્તાર અંગે પસાર કરાયેલા આદેશો અને તે સમય સુધી કયા વિસ્તારનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો ન હતો, તેની કોઈ અસર ન હોવાનું માનવું જોઈએ; અને (૩) હસ્તાંતરણકર્તાઓને નોટિસ ન મળવાને કારણે વધારાની જમીન જાહેર કરવાની કાર્યવાહી ખરાબ હોવાનું માનવું જોઈએ.

જ્યારે આ બાબતને અપીલમાં લેવામાં આવી ત્યારે ડિવિઝન બેન્ચને લાગ્યું કે એક મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન સામેલ છે અને તેથી અપીલને પૂર્ણ બેન્ચમાં મોકલી દેવામાં આવી. પૂર્ણ બંડપીઠે આ બાબત પર વિગતવાર વિચારણા કરી હતી અને જણાવ્યું હતું કે ૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પહેલાં આ વિસ્તારને વધારાનો જાહેર કરતો આદેશ તે તારીખ પછી પણ અમલમાં રહેશે, ભલે તે આદેશનો અમલ કરવામાં ન આવ્યો હોય અને નવા રચાયેલા રાજ્યોમાં જમીનની માલિકી ધરાવતી વ્યક્તિઓ કાયદાકીય રીતે આ કાયદા હેઠળ અલગ ફાળવણી માટે હકદાર ન હોય. તેથી પ્રમાણપત્ર દ્વારા અપીલ.

અપીલને નકારી કાઢીને, કોર્ટે,

હેરવ્યું: ૧.૧ પંજાબ સિક્યુરિટી ઓફ લેન્ડ ટેન્ચોર એક્ટ, ૧૯૩૦ની યોજના હેઠળ, તે ૧૫મી એપ્રિલ ૧૯૫૩, ના રોજ વ્યક્તિની સંપૂર્ણ માલિકી છે. તેનો વધારાનો વિસ્તાર નક્કી કરવા માટે તેને ધ્યાનમાં લેવાનો છે. સરકાર એવા વ્યક્તિના વધારાના વિસ્તારનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરે છે કે જેની સામે બહાર કાઢવામાં આવેલા અથવા બહાર કાઢવામાં આવેલા ભાડૂતોના પુનર્વસન માટે ઘોષણાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો હોય. [૬૯૬ડી-ઈ)

૧.૨ તે સાચું છે કે એક જમીન જાહેર કરવાના આદેશની સાથે માલિકને સરપ્લસ તરીકે, ભાડૂતોની પુનઃ વસાહત માટે વધારાના વિસ્તારનો ઉપયોગ કરવા માટે સરકારને અનુરૂપ અધિકાર એ. ઓ. ડી. ડ્યુટી મળે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, લાઉડ પરના અધિકારોને સરપ્લસ તરીકે જાહેર કરવામાં આવે છે, જે ફરીથી પતાવટ માટે ભાડૂતોમાં વહેંચવા માટે સરકારમાં નિહિત થાય છે. આ એક અક્ષમ્ય અધિકાર છે જે સરકાર સુરક્ષિત કરે

છે.તેથી, જો વધારાની જમીનનો ઉપયોગ કરવામાં ન આવ્યો હોત તો અપીલકર્તા જમીન પરત મેળવી શકતો નથી.[૬૯૭ એ-સી]

૧.૩ આ કાયદામાં એવું કંઈ નથી જે કાયદામાં ઉલ્લેખિત હેતુ માટે જમીનનો ઉપયોગ કરવા માટે સરકાર માટે કોઈ સમય મર્યાદા લાદે. ન તો લાઓડના માલિકને જમીન પર દાવો કરવા અને જો સરકાર દ્વારા ચોક્કસ સમયગાળાની અંદર ઉપયોગ ન કરવામાં આવે તો તેને તેને પુનઃસ્થાપિત કરવા માટે સક્ષમ બનાવવાની કોઈ જોગવાઈ નથી.અધિનિયમમાં અપવાદ તરીકે જે બધું છે તે કલમ ૧૦એ (બી) માં જોવા મળે છે.જો કાયદાની શરૂઆતના સમયે, સરકાર દ્વારા સંબંધિત સંપાદન કાયદા હેઠળ જમીન હસ્તગત કરવામાં આવે અથવા જ્યારે તે વારસાની બાબત હોય, તો માલિક આ કાયદા હેઠળ તેની ટોચમર્યાદા નક્કી કરવા માટે તેની જમીનમાંથી આવી જમીનને બાકાત રાખવાનો દાવો કરી શકે છે. બીજો અપવાદ પોતે જ કલમ ૧૦બીની જોગવાઈ દ્વારા વધુ અવરોધિત થાય છે કે જ્યાં કલમ ૧૦એ (એ) હેઠળ વધારાનો વિસ્તાર અથવા તેના કોઈ ભાગનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય તે પછી ઉત્તરાધિકાર ખોલવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં વારસો દ્વારા વારસદારની ચોક્કસ રકમની તરફેણની બચત આ રીતે ઉપયોગમાં લેવાતા વિસ્તારના સંદર્ભમાં લાગુ થશે નહીં. ટૂંકમાં કહીએ તો, આ કાયદા હેઠળ સરકારને બે અપવાદોને આધિન ભાડૂતોની પુનઃ વસાહત માટે જમીનનો ઉપયોગ કરવાનો સમય મર્યાદા વિના નિરંકુશ અધિકાર હતો.જો કે તે ઈચ્છનીય છે કે પુનઃસ્થાપન શક્ય તેટલી ઝડપથી થવું જોઈએ, ભાડૂતોને પુનઃસ્થાપિત કરવા માટે સરકાર તરફથી નિષ્ક્રિયતા માલિકને જમીનની પુનઃસ્થાપના માટે સત્તા આપશે નહીં.[૬૯૭બી-એફ]

૨.૧ અપીલકર્તાને બેમાંથી શ્રેષ્ઠ જમીન મેળવવાનો અધિકાર નથી; બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો પંજાબમાં સંપૂર્ણ એસ. ઓ. એકર અને હરિયાણામાં અન્ય ૫૦ એકર જમીનનો તેમનો ક્વોટા હોવો જોઈએ, કારણ કે પંજાબ પુનર્ગઠન અધિનિયમ, ૧૯૬૬ની કલમ ૮૮ એ કાયદાની જોગવાઈઓ બનાવે છે જે જૂના પંજાબ રાજ્યને લાગુ પડતી હતી જે નવા રાજ્યને લાગુ પડતી રહેશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ૦૧/૧૧/૧૯૬૬ પહેલાં પસાર કરાયેલો આદેશ, જે અંતિમ બન્યો હતો, જેમાં જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું કે વધારાનો વિસ્તાર અમલમાં મૂકવામાં આવશે અને રાજ્યના વિભાજનથી પ્રભાવિત થયા વિના આ આદેશનો અમલ કરવામાં આવશે.[૬૯૭ F-G; ૬૯૮ B]

૨.૨ હરિયાણા કાયદાના અનુકૂલન (રાજ્યો અને સમવર્તી વિષયો) આદેશ, ૧૯૬૮ની કલમ ૧૦ અને ૧૧નું સંયુક્ત વાંચન એ પણ સ્પષ્ટ કરે છે કે ૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પહેલાં કરવામાં આવેલ કોઈપણ આદેશ અથવા કરવામાં આવેલ કંઈપણ અથવા કરવામાં આવેલ કોઈપણ જવાબદારી અથવા ઉપાર્જિત અધિકાર આ આદેશના અમલમાં આવવાથી પ્રભાવિત થશે નહીં.[૬૯૮જી-એચ)

૨.૩ કલમ ૧૦ અને ૧૧ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે સંબંધિત રાજ્ય સરકારો ૧ નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પહેલાં પસાર કરાયેલા આદેશોને અમલમાં મૂકવા માટે હકદાર રહેશે, જેમાં પંજાબ રાજ્યનું પુનર્ગઠન હોવા છતાં, ભાડૂતોના પુનઃસ્થાપન માટે વધારાનો વિસ્તાર જાહેર કરીને તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે. પસાર કરાયેલા આદેશોનું બંને રાજ્યો દ્વારા સન્માન કરવામાં આવશે.હકીકત એ છે કે કોઈ ચોક્કસ માલિકની જમીન, આકસ્મિક સંજોગોમાં, બે નવા રચાયેલા રાજ્યોમાં આવે છે, જે ૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પહેલાં આર. ટી. એન. એલ. બની

ચૂકેલી જમીનની કામગીરીને કોઈ પણ રીતે અસર કરશે નહીં.અપીલકર્તાની દલીલ સ્વીકારવાથી વિસંગતતાઓ પેદા થશે.જે વ્યક્તિઓ સામે ૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પહેલાં આ કાયદા હેઠળ કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી અને તેઓ નિવૃત્ત થયા હતા, તેઓ બંને રાજ્યોમાં જમીનનો દાવો કરવા માટે હકદાર હશે, જ્યારે જેમની અરજીઓ રાજ્ય પુનર્ગઠન કાયદો અમલમાં આવ્યો તે તારીખે બાકી છે. બિનતરફેણકારી સ્થિતિ.આ કાયદાનો ઉદ્દેશ નથી. અને ન તો તેની પાછળની યોજના.રાજ્યનું પુનર્ગઠન એક ઐતિહાસિક અકસ્માત હતો.જમીન માલિકો આ અકસ્માતનો લાભ લઈ શકતા નથી, જેથી બહાર કાઢવામાં આવેલા ભાડૂતો અથવા ભાડૂતોને ફરીથી પતાવટની જરૂર પડે છે.[૬૯૮એચ; ૬૯૯એ-સી]

સિવિલ અપીલેટ જ્યુરિસડિક્શન:૧૯૭૩ની સિવિલ અપીલ નંબર ૩૪૧.

એલ. પી. એ. નં. ૫૬૬/૧૯૬૮ માં પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટના ૨૬/૦૨/૧૯૭૧ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

અપીલકર્તાઓ માટે હરબંસ સિંહ.

પ્રતિવાદીઓ માટે આર. એસ. સોધી અને એસ. કે. સિંહા.

અદાલતનો ચુકાદો ખાલિદ, જે. દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.

આ ૨૦મી નવેમ્બર, ૧૯૭૦ના રોજ પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટની કુલ બેન્ચના ચુકાદા સામે પ્રમાણપત્ર દ્વારા કરવામાં આવેલી અપીલ છે.આ અપીલમાં સામેલ પ્રશ્ન^{કુશળ} પરંતુ અસમર્થનીય છે.સંપૂર્ણ બેન્ચને સંદર્ભિત પ્રશ્ન નીચે મુજબ છે:

"શું પંજાબ રાજ્યનું પુનર્ગઠન થયા પછી પંજાબ અને હરિયાણા બંને રાજ્યોમાં જમીન ધરાવતા જમીન માલિકો ૧ નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પછી દરેક રાજ્યમાં અલગથી માન્ય વિસ્તાર જાળવી રાખવાનો દાવો કરી શકે છે.જો એમ હોય તો, શું ઉપરોક્ત તારીખ પહેલાં વિસ્તારને સરપ્લસ જાહેર કરતો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ કયા આદેશનો અમલ કરવામાં આવ્યો નથી અને આ રીતે જાહેર કરાયેલી સરપ્લસ જમીનનો હકીકતમાં ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી, તો તે તારીખ પછી પણ તેની અસર ચાલુ રહેશે?

હવે હકીકતો. બલવંત સિંહ પશ્ચિમ પાકિસ્તાનથી વિસ્થાપિત વ્યક્તિ હતા.વિવિધ ગામોમાં વહેંચાયેલી તમામ ૬૭ પ્રમાણભૂત એકર જમીન તેમની માલિકીની હતી.તેમના જણાવ્યા અનુસાર તેમણે ૧૯૫૭માં કેટલીક મિલકતો અજાણ્યાઓને વેચી દીધી હતી અને બાકીની મિલકત તેમની પત્ની અને સગીર પુત્રને વેચી દીધી હતી.૮મી નવેમ્બર, ૧૯૬૦ના રોજ જ્યારે પંજાબ સિક્યુરિટી ઓફ લેન્ડ ટેન્યોર એક્ટ, ૧૯૩૦ (ટૂંકમાં કાયદો) હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી ત્યારે પંજાબના વિશેષ કલેક્ટરે તેમની માલિકીની ૨૯ પ્રમાણભૂત એકર જમીનને વધારાનો વિસ્તાર જાહેર કરી હતી.આમ કરતી વખતે, ઉપર ઉલ્લેખિત તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલી બદલીઓને અવગણવામાં આવી હતી.તેમની પાસે મિલકત પસંદ કરવાનો વિકલ્પ હતો જે તેમના હિસ્સામાં આવતી હતી.તેમણે પોતાની સંપૂર્ણ જમીન પસંદ કરી અને સમાની ગામમાં તેમના સ્વીકાર્ય વિસ્તાર તરીકે સ્થિત કરી અને ફિરોઝપુર જિલ્લાના મોહમ્મદ પેરામાં કોઈ પણ વિસ્તાર પસંદ કર્યો નહીં.વિશેષ કલેક્ટરે તેમના

૫૦ પ્રમાણભૂત એકરના સ્વીકાર્ય વિસ્તારને બનાવવા માટે ઢાબ ખડિયાલ ગામમાં તેમની માલિકીમાંથી લગભગ ૧૮ પ્રમાણભૂત એકર જમીન તેમના માટે અનામત રાખી હતી.વિશેષ કલેક્ટરના આદેશના આ ભાગને અપીલમાં પડકારવામાં આવ્યો હોવા છતાં, પમી જાન્યુઆરી, ૧૯૬૫ના રોજ જુલુંડર વિભાગના કમિશનર દ્વારા તેની પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી, કારણ કે તેમની સામેની અપીલ પર મર્યાદા દ્વારા પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો હતો.અપીલકર્તાએ અગાઉ આ બાબતનો પીછો કર્યો હતો નાણાકીય કમિશનર, આયોજન, પંજાબ, પુનરાવર્તન દાખલ કરીને.આ ૧૯/૦૨/૧૯૬૫ પર બરતરફ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬ના રોજ પંજાબ પુનર્ગઠન અધિનિયમ, ૧૯૬૬ (ટૂંકમાં, પુનર્ગઠન અધિનિયમ) અમલમાં આવ્યો.પંજાબ રાજ્યને આ કાયદા હેઠળ હાલના પંજાબ રાજ્ય, હરિયાણા રાજ્ય, કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ ચંદીગઢ અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ હિમાચલ પ્રદેશમાં વહેંચવામાં આવ્યું હતું.ડિસેમ્બર, ૧૯૬૬માં, બલવંત સિંહ, તેમની પત્ની અને તેમના સગીર પુત્રએ પંજાબ અને હરિયાણા રાજ્યોને વિશેષ કલેક્ટર દ્વારા તેમના તારીખના ૦૮/૧૧/૧૯૬૦ ના આદેશ દ્વારા જાહેર કરાયેલા વધારાના વિસ્તારનો ઉપયોગ કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકવા માટે જરૂરી નિર્દેશો જારી કરવા માટે રિટ અરજી દાખલ કરી હતી.અહીં એ નોંધવું સુસંગત છે કે તેમની જે મૂળ મિલકતો હતી તે નવા પંજાબ રાજ્ય અને નવા હરિયાણા રાજ્યમાં આવતી હતી.

આ મામલો એક વિદ્વાન સિંગલ જજ સમક્ષ આવ્યો હતો. નીચે પ્રમાણે છે તેમની સામે પ્રશ્નો ઉઠાવવામાં આવ્યા હતા:(૧) રાજ્યના પુનર્ગઠન પછી, પંજાબ અને હરિયાણા બંને રાજ્યોમાં જમીનની માલિકી ધરાવતી વ્યક્તિઓ દાવો કરી શકે છે કે તેમને બંને

રાજ્યોમાં અલગથી સ્વીકાર્ય વિસ્તારની મંજૂરી આપવી જોઈએ, (૨) ૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પહેલાં વધારાના વિસ્તાર અંગે પસાર કરાયેલા આદેશો અને જે વિસ્તારનો ત્યાં સુધી ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો ન હતો, તેની કોઈ અસર ન હોવાનું માનવામાં આવે અને (૩) હસ્તાંતરણકર્તાઓને નોટિસ ન મળવાને કારણે વધારાની જમીન જાહેર કરવાની કાર્યવાહી ખરાબ હોવાનું માનવામાં આવે. આ દલીલોને વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવી હતી.

તેમણે આ મામલાને અપીલમાં લીધો હતો. જે ડિવિઝન બેન્ચ સમક્ષ અપીલ કરવામાં આવી હતી તેને લાગ્યું કે તેમાં એક મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન સામેલ છે અને તેથી તેણે અપીલને મોટી બેન્ચને મોકલી દીધી.

પૂર્ણ ખંડપીઠે આ બાબત પર વિગતવાર વિચારણા કરી હતી અને જણાવ્યું હતું કે ૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પહેલાં આ વિસ્તારને વધારાનો જાહેર કરતો આદેશ તે તારીખ પછી પણ અમલમાં રહેશે, ભલે તે આદેશનો અમલ કરવામાં ન આવ્યો હોય અને નવા રચાયેલા રાજ્યોમાં જમીનની માલિકી ધરાવતી વ્યક્તિઓ કાયદાકીય રીતે આ કાયદા હેઠળ અલગ ફાળવણી માટે હકદાર ન હોય. કોર્ટ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા પ્રમાણપત્રના આધારે અમારી સામે સંપૂર્ણ બેન્ચના આ નિષ્કર્ષ પર હુમલો કરવામાં આવ્યો છે.

બલવંત સિંહ પાસે સ્વીકાર્ય વિસ્તાર કરતાં વધુ વિસ્તાર હતો., ૫૦ તેની સાથે પ્રમાણભૂત એકર જમીન. વધારાનો વિસ્તાર સરપ્લસ જાહેર કરવા માટે જવાબદાર હતો. વિશેષ કલેક્ટર દ્વારા ૮ નવેમ્બર, ૧૯૬૦ના રોજ તેમના આદેશ દ્વારા વધારાનો વિસ્તાર જાહેર

કરવામાં આવ્યો હતો.અપીલ અને પુનરાવર્તનમાં તેની પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી.પુનરીક્ષણ આદેશ ૧૯મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૬૫નો છે, જે ૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પહેલાંનો છે, જ્યારે પુનર્ગઠન કાયદો અમલમાં આવ્યો હતો.ઉપર સૂચવ્યા મુજબ, બંને રાજ્યોના પુનર્ગઠનના કારણે, તેમની માલિકીનો એક ભાગ હરિયાણા રાજ્યમાં અને બીજો ભાગ પંજાબ રાજ્યમાં હતો.તેમણે એવી દલીલ વિકસાવી કે તેઓ બંને રાજ્યોમાં દરેકમાં ૫૦ પ્રમાણભૂત એકર જમીન ધરાવી શકે છે.આ આધાર પર તેમણે ૮ નવેમ્બરના આદેશ પર સવાલ ઉઠાવ્યા હતા., ૧૯૬૦.તેમણે વધારાની દલીલ સાથે આ દલીલને સમર્થન આપ્યું હતું કે ઉપરોક્ત આદેશનો અમલ કરવામાં આવ્યો ન હતો અને જાહેર કરાયેલી વધારાની જમીનનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો ન હતો.

પૂર્ણ પીઠ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલો પ્રશ્ન એ હતો કે શું જે આદેશ અંતિમ બની ગયો હતો તે પુનર્ગઠન અધિનિયમના અમલીકરણની તારીખ પછી પણ અમલમાં રહેશે કે કેમ જ્યારે તે આદેશ અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો ન હતો અને વધારાના વિસ્તારનો ઉપયોગ સરકાર દ્વારા કરવામાં આવ્યો ન હતો.

કાયદાની યોજના હેઠળ, ૧૫ એપ્રિલ, ૧૯૫૩ ના રોજ વ્યક્તિની સંપૂર્ણ માલિકી છે, જે તેના વધારાના વિસ્તારને નક્કી કરવા માટે ધ્યાનમાં લેવાની છે.સરકાર એવા વ્યક્તિના વધારાના વિસ્તારનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરે છે કે જેની સામે બહાર કાઢવામાં આવેલા અથવા બહાર કાઢવામાં આવેલા ભાડૂતોના પુનર્વસન માટે ઘોષણાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો હોય.કલમ ૯ (૧) (i) અને એલ. ઓ. એ. (એ), જે નીચે મુજબ વાંચે છે, સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરે છે:

"૯(૧).હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ કાયદામાં કંઈપણ હોવા છતાં, કોઈ પણ જમીન માલિક ભાડૂતને બહાર કાઢવા માટે સક્ષમ રહેશે નહીં સિવાય કે જ્યારે આવા ભાડૂત

.....

(i) આ અધિનિયમ હેઠળ આરક્ષિત વિસ્તાર પર ભાડૂત છે અથવા નાના જમીન માલિકનો ભાડૂત છે; અથવા

.....

"૧૦(ક) રાજ્ય સરકાર અથવા આ વતી તેના દ્વારા સશક્ત કરાયેલ કોઈપણ અધિકારી, કલમ ૯ની પેટા-કલમ (૧) ની કલમ (૧) હેઠળ હાંકી કાઢવામાં આવેલા અથવા હાંકી કાઢવામાં આવેલા ભાડૂતોના પુનઃસ્થાપન માટે કોઈપણ વધારાના વિસ્તારનો ઉપયોગ કરવા માટે સક્ષમ રહેશે.

ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષ દલીલ કરવામાં આવી હતી અને અમારી સમક્ષ પુનરાવર્તન કરવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં સુધી વધારાના વિસ્તારનો હકીકતમાં ઉપયોગ કરવામાં ન આવે અને ભાડૂતોને ત્યાં ફરીથી સ્થાયી કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આદેશને અંતિમતા મળતી નથી. આ દલીલને હાઈકોર્ટની તરફેણ મળી ન હતી. અમે હાલમાં તપાસ કરીશું કે આ દલીલમાં કોઈ યોગ્યતા છે કે કેમ.એ વાત સાચી છે કે માલિકની જમીનને સરપ્લસ જાહેર કરવાના આદેશની સાથે, ભાડૂતોના પુનઃસ્થાપન માટે સરપ્લસ વિસ્તારનો ઉપયોગ કરવા માટે સરકારને અનુરૂપ અધિકાર અને ફરજ પ્રાપ્ત થાય છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, વધારાની જમીન તરીકે જાહેર કરાયેલી જમીન પરના અધિકારો સરકારમાં નિહિત થાય છે, જે ભાડૂતોમાં

પુનઃસ્થાપન માટે વહેંચવામાં આવે છે.આ એક અક્ષમ્ય અધિકાર છે જે સરકાર સુરક્ષિત કરે છે.અપીલકર્તા તેની દલીલમાં સારી રીતે સ્થાપિત નથી કે જો વધારાનો ઉપયોગ કરવામાં ન આવ્યો હોત તો તે જમીન પરત મેળવી શક્યો હોત.આ કાયદામાં એવું કંઈ નથી કે જે કાયદામાં ઉલ્લેખિત હેતુ માટે જમીનનો ઉપયોગ કરવા માટે સરકાર માટે કોઈ સમય મર્યાદા લાદે. ન તો જમીનના માલિકને જમીન પર દાવો કરવા અને જો સરકાર દ્વારા ચોક્કસ સમયગાળાની અંદર ઉપયોગ ન કરવામાં આવે તો તેને જમીન પરત મેળવવા માટે સક્ષમ બનાવવાની કોઈ જોગવાઈ નથી.અધિનિયમમાં અપવાદ તરીકે જે બધું છે તે કલમ ૧૦એ (બી) માં જોવા મળે છે.જો અધિનિયમની શરૂઆતના સમયે, સરકાર દ્વારા સંબંધિત સંપાદન કાયદા હેઠળ જમીન હસ્તગત કરવામાં આવે અથવા જ્યારે તે વારસાનો કેસ હોય, તો માલિક અધિનિયમ હેઠળ તેની ટોચમર્યાદા નક્કી કરવા માટે તેની જમીનમાંથી આવી જમીનને બાકાત રાખવાનો દાવો કરી શકે છે. બીજો અપવાદ પોતે જ કલમ ૧૦-બીની જોગવાઈ દ્વારા વધુ અવરોધિત થાય છે કે જ્યાં કલમ ૧૦ એ (એ) હેઠળ વધારાના વિસ્તાર અથવા તેના કોઈપણ ભાગનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યા પછી ઉત્તરાધિકાર ખોલવામાં આવ્યો હતો, ત્યાં વારસો દ્વારા વારસદારની તરફેણમાં નિર્દિષ્ટ બચત લાગુ થશે નહીં.ટૂંકમાં કહીએ તો, સરકાર પાસે આ કાયદા હેઠળ ઉપર ઉલ્લેખિત બે અપવાદોને આધિન ભાડૂતોની પુનઃ વસાહત માટે જમીનનો ઉપયોગ કરવાનો સમય મર્યાદા વિના નિરંકુશ અધિકાર હતો.અલબત્ત, તે ઈચ્છનીય છે કે પુનઃસ્થાપન શક્ય તેટલી ઝડપથી થવું જોઈએ.ભાડૂતોને પુનઃસ્થાપિત કરવા માટે સરકાર તરફથી નિષ્ક્રિયતા માલિકને જમીનની પુનઃસ્થાપના માટેની સત્તાથી વંચિત નહીં કરે.અપીલકર્તાની દલીલ જમીનનો ઉપયોગ ન થવાના આધારે, તેથી, તે નિષ્ફળ રહ્યું છે.

બીજો પ્રશ્ન એ છે કે શું અપીલકર્તા બે વિશ્વનું શ્રેષ્ઠ મેળવવા માટે હકદાર છે; બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, પંજાબમાં સંપૂર્ણ ૫૦ એકર અને હરિયાણામાં અન્ય ૫૦ એકરનો તેનો ક્વોટા છે.પુનર્ગઠન અધિનિયમની કલમ ૮૮ સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરે છે.તે નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

"ભાગ ૨ ની જોગવાઈઓએ નિયત દિવસ પહેલાં તરત જ અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદાને લાગુ પડતા અથવા લાગુ પડતા પ્રદેશોમાં કોઈ ફેરફારને અસર કરી હોવાનું માનવામાં આવશે નહીં, અને સક્ષમ વિધાનસભા અથવા અન્ય સક્ષમ અધિકારી દ્વારા અન્યથા પ્રદાન કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, પુન જબ રાજ્યને આવા કોઈ કાયદામાં પ્રાદેશિક સંદર્ભો, નિયત દિવસ પહેલા તરત જ તે રાજ્યની અંદરના પ્રદેશો તરીકે અર્થઘટન કરવામાં આવશે.

આ કલમ મુજબ જૂના પંજાબ રાજ્યને લાગુ પડતા કાયદાની જોગવાઈઓ નવા રાજ્યને લાગુ થતી રહેશે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પહેલાં પસાર કરવામાં આવેલ આદેશ, જે અંતિમ બન્યો હતો, જેમાં વધારાનો વિસ્તાર જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો, તેને અમલમાં મૂકવામાં આવશે અને રાજ્યના વિભાજનથી પ્રભાવિત થયા વિના આ આદેશનો અમલ કરવામાં આવશે.પુનર્ગઠન અધિનિયમ પછી, હરિયાણાના ગવર્નરે પુનર્ગઠન અધિનિયમની કલમ ૮૯ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને હરિયાણા કાયદાના અનુકૂલન (રાજ્યો અને સમવર્તી વિષયો) આદેશ, ૧૯૬૮ નામથી ૨૩/૧૦/૧૯૬૮ પર એક આદેશ પસાર કર્યો હતો, જે તેને ૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬થી પાછલી અસરથી અમલમાં મૂક્યો હતો.આદેશની કલમ ૧૦ અને ૧૧ નીચે મુજબ વાંચે છે:

"૧૦.આ આદેશની જોગવાઈઓ કે જે કોઈપણ કાયદાને સ્વીકારે છે અથવા તેમાં ફેરફાર કરે છે, જેથી જે રીતે સત્તાધિકારી અથવા કાયદા હેઠળ અથવા તે અનુસાર જે કોઈપણ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકાય છે તે કોઈપણ સૂચના, આદેશ, લાઈસન્સ, પરવાનગી, પુરસ્કાર, પ્રતિબદ્ધતા, જમી, પેટા-કાયદાને અમાન્ય બનાવશે નહીં.નિયત દિવસ પહેલાં યોગ્ય રીતે બનાવેલ અથવા બહાર પાડવામાં આવેલ નિયમ અથવા નિયમન, અથવા યોગ્ય રીતે કરવામાં આવેલ કંઈપણ; અને આવી કોઈપણ સૂચના, ઓર્ડર લાઈસન્સ, પરવાનગી, એવોર્ડ, પ્રતિબદ્ધતા, જમી, પેટા-કાયદો, નિયમ, નિયમન અથવા વસ્તુને રદ કરી શકાય છે, તેમાં ફેરફાર કરી શકાય છે અથવા સમાન રીતે પૂર્વવત્ કરી શકાય છે, તે જ હદ સુધી અને સમાન સંજોગોમાં, જાણે કે તે સક્ષમ અધિકારી દ્વારા આ આદેશની શરૂઆત પછી કરવામાં આવ્યો હોય, જારી કરવામાં આવ્યો હોય અથવા કરવામાં આવ્યો હોય અને તે પછી આવા કેસને લાગુ પડતી જોગવાઈઓ હેઠળ અને તે અનુસાર.

૧૧. આ આદેશમાં કંઈપણ અગાઉની કામગીરીને અસર કરશે નહીં, અથવા કોઈપણ વર્તમાન રાજ્ય કાયદા હેઠળ યોગ્ય રીતે કરવામાં આવેલ અથવા ભોગવવામાં આવેલ કોઈપણ વસ્તુ અથવા કોઈપણ અધિકાર, વિશેષાધિકાર, જવાબદારી અથવા જવાબદારી જે પહેલાથી જ હસ્તગત કરવામાં આવી છે, ઉપાર્જિત કરવામાં આવી છે અથવા આવા કોઈ કાયદા હેઠળ ઉપાર્જિત કરવામાં આવી છે, અથવા કોઈપણ દંડ, જમી અથવા સજા જે આવા કોઈપણ કાયદા સામે પહેલેથી જ કરવામાં આવેલા કોઈપણ ગુનાના સંદર્ભમાં કરવામાં આવી છે.

આ બે કલમોનું સંયુક્ત વાંચન એ સ્પષ્ટ કરે છે કે કોઈ પણ આદેશ કરવામાં આવ્યો હોય અથવા કંઈપણ કરવામાં આવ્યું હોય અથવા કોઈ જવાબદારી ઉઠાવવામાં આવી હોય અથવા અધિકાર આપવામાં આવ્યો હોય.

૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પહેલાં ઉપાર્જિત થયેલ રકમ આ આદેશના અમલમાં આવવાથી પ્રભાવિત થશે નહીં. આ બે કલમો સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે સંબંધિત રાજ્ય સરકારો ૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પહેલાં પસાર કરાયેલા આદેશોને અમલમાં મૂકવા માટે હકદાર રહેશે, જેમાં પંજાબ રાજ્યનું પુનર્ગઠન થયું હોવા છતાં, ભાડૂતોના પુનઃસ્થાપન માટે વધારાનો વિસ્તાર જાહેર કરીને તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે. પસાર કરાયેલા આદેશોનું બંને રાજ્યો દ્વારા સન્માન કરવામાં આવશે. હકીકત એ છે કે કોઈ ચોક્કસ માલિકની જમીન, આકસ્મિક સંજોગોમાં, બે નવા રચાયેલા રાજ્યોમાં આવે છે, જે ૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પહેલાં અંતિમ બની ગયેલા આદેશોની કામગીરીને કોઈ પણ રીતે અસર કરશે નહીં. અપીલકર્તાની દલીલ સ્વીકારવાથી વિસંગતતાઓ પેદા થશે. જે વ્યક્તિઓ સામે આ અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી અને ૧લી નવેમ્બર, ૧૯૬૬ પહેલાં તે અંતિમ બની ગઈ હતી, તેઓ બંને રાજ્યોમાં જમીનનો દાવો કરવા માટે હકદાર હશે, જ્યારે જેમની અરજીઓ રાજ્ય પુનર્ગઠન અધિનિયમ અમલમાં આવવાની તારીખે બાકી છે તેઓ ગેરલાભકારક સ્થિતિમાં હશે. આ કાયદાનો ઉદ્દેશ નથી. ન તો તેની પાછળની યોજના. રાજ્યનું પુનર્ગઠન એક ઐતિહાસિક અકસ્માત હતો. જમીન માલિકો આ અકસ્માતનો લાભ ન લઈ શકે, જેથી બહાર કાઢવામાં આવેલા ભાડૂતોને નુકસાન થાય અથવા પુનઃસ્થાપનની જરૂર હોય તેવા ભાડૂતો. ઉપરોક્ત કારણોસર, અમે ધરાવીએ છીએ કે ઉચ્ચ અદાલત અપીલકર્તા વિરુદ્ધ તેને સંદર્ભિત પ્રશ્નનો

જવાબ આપવા માટે ન્યાયી હતી.તે મુજબ અપીલ રદ કરવામાં આવે છે.ખર્ચ અંગે કોઈ ઓર્ડર આપવામાં આવશે નહીં.

એસ. આર.

અપીલ ફગાવી દેવામાં આવી.

This judgment has been translated using AI Tool - SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.